

Oponentský posudek na disertační práci:

**René Kyselý, Archeozoologická problematika eneolitu Čech, PřF UK Praha
2010**

Školitel: Ivan Horáček, PřF UK Praha

Autor oponentského posudku: Jaromír Beneš, PřF JČU České Budějovice

Předložená práce zahrnuje vlastní text v rozsahu 249 stran + přibližně stejně stránkově rozsáhlé mapové a grafické přílohy. Svazek dále zahrnuje katalog autorem analyzovaných lokalit a technické přílohy a přetisk původních publikací autora ve významných zahraničních a českých odborných periodikách. Jelikož je oponentovou specializací environmentální archeologie, nebudou se poznámky a případné kritické úvahy zaměřovat na vlastní osteologickou analytiku, nýbrž na prehistorické, paleoekonomické a paleoekologické konsekvence, které vyplývají z autorových pozorování a závěrů.

Předně je třeba zdůraznit, že objem informací, dat a interpretací je v práci podán v maximální míře, je zcela vyčerpávající vzhledem k maximálně využitým pramenům základně. Objem celkově analyzovaných archeozoologických dat je úctyhodný. V tomto ohledu práce jistě nastavila novou laťku dalšímu bádání.

Je třeba ocenit vysokou metodologickou úroveň autorovy práce, kdy jako základ jakýchkoliv úvah nikdy neopomíjí klíčovou roli tafonomických procesů. Transformace zvířecích pozůstatků po jejich primárním odhození a uložení v době archeologické kultury je rozhodujícím fenoménem vzniku archeozoologických souborů. Autor to nejen respektuje, ale v metodice využívá sofistikovaných kritických postupů, které jsou do určité míry schopny efekty fragmentarizace, tafonomie a transformačních procesů odfiltrovat.

Za zásadní přínos práce jako celku lze považovat test Sherrattovy hypotézy „secondary product revolution“. Je třeba zdůraznit, že vynikající práce A. Sherratta kdysi výrazně stimulovaly studium změn pravěkého zemědělství, především problematiku počátků využívání zvířat na mléko, vlnu a práci v souvislosti se sociálními změnami společnosti. Nevědělo se však, jak tyto procesy probíhaly v jednotlivých evropských regionech. Předložená práce v tomto ohledu mezeru pro české území vyplňuje. Autor odděluje jednotlivé prvky sekundární živočišné produkce, zkoumá je zvlášť a také nalézá jejich nerovnoměrné zapojení v neolitickém vývoji. Jasně konkretizuje dění v čase, v prostoru a ve spojení s jednotlivými archeologickými kulturami eneolitu. Pokud bychom vybrali jen dva aspekty autorova testu Sherrattovy hypotézy, pak za zvláště závažné považuji například identifikaci introdukce nového většího vlnářského plemene ovce v řivnáčské kultuře (s.171) nebo konstrukci tabulek porážkových distribucí skotu a změny stáří porážených zvířat v čase.

Dále bych rád zdůraznil potřebnost a aktuálnost práce jako celku. Dosud pracovala česká archeologie doby eneolitu buď s dílčími studii, které přinášely určité náznaky řešení otázek. Autorova disertační práce však problematiku staví na nové pevné základy. Díky slušné datové opoře se pak můžeme setkat dokonce s bořením starých mýtů. Například:

- Období kultury se zvoncovitými poháry, často interpretované jako kulturní celek s nositeli výrazně migračního (u mužů této kultury byla jejich alochtonie bioarcheologicky prokázána)

či pasteveckého charakteru. Ve světle autorových analýz se nositelé KZP jeví jako výrazně zemědělsko-chovatelská kultura s minimálním podílem lovu.

- Eneolit byl obecně nahlížen jako období jisté renesance lovu, ale především období pastevectví. Ačkoliv autor prokázal pestrost, mozaikovitost a nerovnoměrnost vývoje eneolitické ekonomiky Čech, celkový obraz nakonec vykazuje znaky vyváženého zemědělství bez výraznějších tendencí k lovu a pastevectví. O tom svědčí například skutečnost, že nebyla prokázána statisticky významná korelace mezi podílem psa a ovci/koz, čímž byl potlačen další mýtus, že zvýšený chov psa v eneolitu byl vyvolán potřebami pastevců a lovců (Pavelčík 1991), zde s. 159.

Autorova práce má rovněž zajímavé paleoekologické dopady. Velmi například oceňuji úvahu (s.156-157), že „otevření lesa neoliticko-eneolitickými lidmi postupně vytvořilo divokým kopytníkům lepší podmínky pro pastvu, což vedlo k jejich vyšší abundanci v eneolitu než v předešlém lesnatém starším neolitu nebo v mladším mezolitu.“ Tato úvaha by si zasloužila zvláštní rozpracování ve spolupráci s archeobotanikou. Ukazuje stále častěji potvrzovanou skutečnost, že příroda středoevropského holocénu byla nejpозději od vyspělého mezolitu výrazně a komplementárně synantropizována.

Rád bych na tomto místě komentoval některé autorovy výstupy, které mají polemický charakter. Ve všech případech se jedná o oblasti, kde autor není přímým specialistou, proto mají tyto komentáře korekční roli a nijak nesnižují význam základní autorovy práce jako celku a slouží jako podněty pro rozpravu při obhajobě:

1. Autor pracuje s předpokladem „příchodu neolitické populace“ (s.17). Zde je třeba upozornit, že tato houževnatě se držící hypotéza, interpretující čistou neloveckou zemědělskou strukturu neolitu jako projev nové příchozí lidské populace, je dnes považována ve světle archeologických a archeogenetických poznatků za málo pravděpodobnou. S touto představou jde ruku v ruce jisté podhodnocení dědictví evropského mezolitu při autorových interpretacích dat, ukazujících na zvýšení podílu lovné zvěře v některých eneolitických kulturách (k. lengyelská, k. řivnáčská). Jaké je autorovo stanovisko k případnému mezolitickému dědictví (fenoménu lovu) v eneolitu obecně ?

2. Autor při hodnocení eneolitického hospodářství zapomíná na výsledky archeobotaniky a dalších bioarcheologických disciplín. Píše: „Eneolitické hospodářství střední Evropy je evidentně založeno na turu, praseti, ovci a koze....“ (s.157). Pokud bychom pozorovali paralelně s procesy autorem výborně interpretovaných fenotypových a genetických změn jmenovaných klíčových zvířecích druhů také změny ve struktuře rostlinné produkce, mohli bychom si všimnout možné korelace mezi nástupem nových plemen a nástupem nahozrných obilnin.

3. Model vnitrokulturní variability by měl být lépe vysvětlen. Jedná se o představu specializovaných sídlišť pro různé aspekty chovu. To by znamenalo vyšší míru kooperace mezi komunitami, tj. vyšší míru sociální organizace. Mohl by autor podat svůj názor? A ještě doplňující otázka k témuž: zkoumal autor rozdíl mezi výšinnými sídlišti a rovinnými sídlišti z hlediska možné specializace sídlišť?

Drobné věcné připomínky:

1. Firbasovy biostratigrafické zóny jsou Blyttovo a Sernanderovo členění holocénu, tedy původně severské členění z počátku minulého století (str. 16).

2. Pálení vegetace jako způsob získávání půdy v neolitu většina autorů odmítá (str. 16).

3. Prosím nepoužívat pojem doba řivnáčská (např. s. 183) a pod. Archeologické pojmosloví takový obrat nezná (pro „doby“ je například pozdní doba kamenná), pro jednotlivé archeologické kultury navrhuji spíše používat celou vazbu: období řivnáčské kultury.

4. Příliš bych nevěřil na odlišnost kultury se šňůrovou keramikou (závěr středního eneolitu za začátek mladého, s. 175). Byť pro české území chybí jakákoliv osteologická data, z řady území, kde má kultura se šňůrovou keramikou zachována sídliště, máme data, ukazující ne běžný zemědělský charakter této kultury. Proč není zmíněna diskuse v Archeologických rozhledech na toto téma?

Závěr:

Předložená disertační práce je z hlediska environmentální archeologie velmi kvalitním příspěvkem s aktuálním a potřebným dopadem a to jak na vlastní archeozoologickou obec, tak interpretačními důsledky pro pravěkou archeologii obecně. Přináší komplexní a inovativní řešení, po metodologické stránce je na mezinárodní úrovni, výstupy jak ve formě vlastního textu, tak ve formě již publikovaných článků přinášejí zásadní informace pro problematiku středoevropského eneolitu.

Práci plně doporučuji k obhajobě.

V Českých Budějovicích dne 18.8. 2010

Jaromír Beneš